

ENZO BIANCHI

Psalmy złorzeczące – natchniony sposób
autentycznej modlitwy, gdy przepełnia nas gniew i złość

PRZEMOC I BÓG

w|drodze

PRZEMOC
I BÓG

ENZO BIANCHI

PRZEMOC I BÓG

Przełożył Michał Rychert

w|drodze

Tytuł oryginału
La violenza e Dio

© 2013 Vita e Pensiero – Largo a Gemelli, 1–20123 Milano
© Copyright for this edition by Wydawnictwo W drodze, 2018

Redaktor prowadzący
Lidia Kozłowska

Redakcja
Paulina Jeske-Choińska

Korekta
Agnieszka Czapczyk, Paulina Jeske-Choińska

Projekt okładki i stron tytułowych
Radosław Krawczyk

Fotografia na okładce
Javier C. Acosta, Fotolia.com

Redakcja techniczna
Justyna Nowaczyk

ISBN 978-83-7906-189-1

Wydawnictwo Polskiej Prowincji Dominikanów
W drodze sp. z o.o.
Wydanie I, 2018
ul. Kościuszki 99, 61-716 Poznań
tel. 61 852 39 62, faks 61 850 17 82
sprzedaz@wdrodze.pl www.wdrodze.pl

WSTĘP

Sceny przemocy są rozsiane z różną intensywnością po całej Biblii. Wdziera się ona na pierwszych kartach Księgi Rodzaju, a punkt kulminacyjny jej przemożnej obecności stanowi ukrzyżowanie Jezusa. Dlaczego tak jest? Czy Bóg Biblii znajduje szczególną satysfakcję w krwi ofiar? Nie, Biblię jako natchnione słowo Boga interesuje po prostu ludzka historia, a przemoc (fizyczna, moralna, psychiczna, przemoc niesprawiedliwości, struktur społecznych...) stanowi jej nieodłączny element. Żaden inny temat antropologiczny nie jest na stronach Pisma Świętego tak dominujący. O przemocy mówi się tu bez ograniczeń, eufemizmów i lęku, dając głos człowiekowi w jego historycznej rzeczywistości tak, aby przywrócić mu nadzieję i poczucie sprawiedliwości. Jak to pogodzić z faktem, że Biblię „mamy mieć we czci, jako normę wiary i życia” (por. *Lumen gentium* 15)? Nie możemy przecież arbitralnie wybierać z niej tylko tego, co przyjemne, a sceny okrucieństwa i przemocy pomijać. Nie można również tych obrazów usu-

wać z serca Kościoła, z liturgii, w ten bowiem sposób pozbawiamy nas samych możliwości konfrontowania się z nimi, aby wydobyć ich rzeczywiste, natchnione przesłanie. Tak niestety uczyniono po Soborze Watykańskim II z psalmami złorzeczącymi, usuwając je w ramach reformy liturgicznej jak wstydlive wspomnienia.

Dla Enzo Bianchiego, byłego przeora wspólnoty monastycznej w Bose, fakt ten stał się inspiracją, aby teksty biblijne zawierające wyobrażenia przemocy, a zwłaszcza psalmy złorzeczące, uczynić przedmiotem wnikliwej refleksji teologicznej. Na polskim rynku księgarskim jest to jedyne w swoim rodzaju opracowanie i powinno być lekturą obowiązkową nie tylko dla teologów, ale również dla poszukujących i dla każdego, kto jest zainteresowany głębszym poznaniem zjawiska przemocy obecnej w Biblii. Jest to zagadnienie cywilizacyjne, na które teologia powinna dać przekonującą odpowiedź. Usunięcie niewygodnych lub gorszących fragmentów choćby tylko z liturgii godzin nie jest rozwiązaniem problemu. Lektura książki uświadamia nam, że pomijanie tekstów o przemocy nie uwalnia nas od niej, wręcz przeciwnie, pozbawia oparcia przed jej przemożnym wpływem, natomiast odpowiednia ich interpretacja może uchronić nas przed instrumentalnym, ideologicznie zabarwionym wykorzystaniem, jak to się niejednokrotnie zdarzało w historii Kościoła, gdy Biblię uzasadniano różne formy zła. Czarnych kart historii chrześcijaństwa jest wiele, począwszy od prześladowania Żydów w Aleksandrii w V w., przez wyprawy krzyżowe, krucjaty, nękanie heretyków, wojny religijne, aż po niezliczone przykłady agresji indywidualnych chrześcijan. Teksty biblijne mówiące o przemocy muszą więc

być wciąż poddawane interpretacji teologicznej, aby mogły się oprzeć manipulacji, z którą mieliśmy do czynienia choćby wówczas, gdy Holokaust usprawiedliwiano cytatem z Ewangelii Mateusza (zob. Mt 27,25).

Temat przemocy obecny w Biblii można rozpatrywać na dwóch płaszczyznach: antropologicznej i teologicznej. Przykładem tej pierwszej jest twórczość René Girarda. Odczytuje on Biblię, a szczególnie historię Jezusa, jako demaskację, a następnie przewyciężenie mimetycznej spirali przemocy. Jezus przyjmuje na siebie zło i przemoc, tak jak wiele niewinnych ofiar historii ludzkiej, „dręczono Go, lecz sam się dał gnębić” (Iz 53,7), z tą różnicą, że w Biblii Bóg staje po stronie ofiary, „po udrękach swej duszy, ujrzy światło i nim się nasyci” (Iz 53,11a). W swojej przenikliwej analizie René Girard dostrzega odwrócenie stosunku niewinności i winy między ofiarami i katami i w tym dopatruje się wyjątkowości biblijnego natchnienia. W odróżnieniu od mitów, które wczoraj i dziś kształtują kulturę ludzką, w Biblii ofiara jest niewinna, winni są kaci¹.

Należałoby zrobić krok dalej w procesie rozszyfrowania zła przemocy. Tym, co czyni oprawców winnymi, nie jest jedynie niewinność ofiar – które mogły znaleźć się w położeniu pokrzywdzonych w wyniku zmywy, fałszywych oskarżeń, a może tylko biurokratycznej pomyłki – ale używanie przemocy. Niewinność ofiar potęguje wymowę przemocy, demaskuje jej niesprawiedliwość i zło, ale to przemoc jest zła sama w sobie, a zło jest zawsze formą przemocy. Bóg Biblii nigdy nie stoi po

¹ R. Gerard, *Widziałem szatana*, przeł. E. Burska, PAX, Warszawa 2002, s. 131.

stronie silniejszego i oprawcy, ale zawsze po stronie słabszych i ofiar, obnażając tym samym każdą niesprawiedliwość, nawet tę przybraną w tożę sprawiedliwości.

Enzo Bianchi koncentruje się na psalmach złorzeczających, aby w oparciu o pogłębioną egzegezę dotrzeć do ich teologicznego przesłania, odkryć ich aktualność, przywrócić liturgii. W psalmach tych skarga ofiary, złorzeczenie, zostaje przedstawione Bogu jako wzywanie pomocy i oskarżenie. Tym samym zło jest nazwane i potępione, a sprawiedliwość i sąd oddane w ręce Boga. W modlitwie krzyk niewinnych ofiar wobec bezkarnie szerzącego się zła prowadzi do Boga, jest wołaniem o Jego interwencję. Przeciwwstawienie się przemocy nie ma być wynikiem rezygnacji, słabości, lęku lub naiwnego optymizmu, lecz wiary w Boga. Powierzenie Bogu swojej sprawy uwalnia człowieka od zemsty, która zostaje przekazana Bogu i wypełnia się w Jezusie Chrystusie. On przyjmuje na siebie zło świata. „Spadła Nań chłosta zbawienna dla nas, a w Jego ranach jest nasze zdrowie” (Iz 53,5b), jest nasza wolność od zemsty, wybawienie od zła, pokój. Enzo Bianchi dociera również do skandalicznego, zwłaszcza dla ofiar przemocy, przesłania psalmów złorzeczających, do nadziei na wybawienie także dla przesładowców i oprawców. „Zemsta Pana” (Jr 50,15b) wymyka się ludzkim kalkulacjom i oczekiwaniom. Dlatego zawsze najtrudniejsze w wierze pozostanie przyjęcie woli Bożej, a szczególnie łaski, jaką okazuje grzesznikom, przesładowcom i sięgającym po przemoc. Ostatecznie właśnie w tym *fiat* wyraża się wiara, że Bóg jest Stwórcą i Zbawicielem wszystkich ludzi.

Psalmy złorzeczające są nie tylko świadectwem doznanego zła, ale przede wszystkim modlitwą i jako takie stanowią apel

WSTĘP

do ludzi wierzących wszystkich czasów, aby zgodnie z ich treścią wyrzekli się wszelkiej przemocy, oddając sąd Bogu, „doprawdy, jest Bóg, co sądzi...” (Ps 58,12b). Bez wiary nie jest to możliwe, chyba że za cenę nadludzkiego wysiłku. Nic tak bardzo nie niszczy naszej wiary lub – przeciwnie – nie wynosi jej na szczyty heroizmu jak konfrontacja z przemocą. Wiara w Boga żywego, Jego sprawiedliwość i sąd może nas powstrzymać przed przemocą i uchronić przed zwątpieniem. Kluczem tej wiary jest ukrzyżowany Chrystus. Krzyż stał się dla wierzących kresem przemocy. Ewangelia jest bogata w słowa, gesty, symbole przekazujące wezwanie do radykalnego wyrzeczenia się jej (Mk 1,15; Mt 5,39–42; Mt 10,9–10; Mt 20,24–28; Łk 6,29 i nast.; 9,3; J 18,36; Rz 12,14–17 itd.). Nauczanie Jezusa jest niezwykle czytelnym i mocnym wezwaniem do rezygnacji z przemocy². Jednakże po lekturze tej książki stanie się jasne, że nie tylko w Nowym Testamencie, ale w całej Biblii nie znajdziemy żadnego tekstu, który mógłby w jakikolwiek sposób usprawiedliwić możliwość stosowania przemocy. Integralna lektura Biblii, odczytywanie Starego Testamentu w świetle Nowego, pozwala zrozumieć i przyjąć przesłanie psalmów zło-rzeczających jako Dobrej, wyzwalającej Nowiny.

Michał Rychert

² G. Lohfink, *Gesù come voleva la sua comunità?*, Edizioni Paoline, Cinisello Balsamo 1990, s. 74–82.

SPIS TREŚCI

Wstęp / 5

I. Postawienie problemu / 11

II. Walka pomiędzy dobrem a złem / 27

III. „Modlitwa przeciw” / 45

IV. Wypełnienie chrystologiczne / 57

V. Aby czytać, medytować i modlić się psalmami
złorzeczącymi / 73

Aneksy / 93

Bibliografia / 101